

TÖRTELI TELEK Márta

Jovan Jovanović Zmaj Általános Iskola
Magyarkanizsa–Martonos (Szerbia)
tmarta@stcable.net

A DIGITÁLIS SZÖVEGEK OLVASÁSI STRATÉGIÁI

Strategies for Reading Digital Texts

Strategije čitanja digitalnih tekstova

A dolgozat középpontjába a hipertext kerül, amely a tudást a hagyományosan lineáris szövegstruktúra helyett a kognitív emberi gondolkodást hívebben tükröző nemlineáris, térbeli, hálózatos rendszerben helyezi el. A barthes-i írható szöveg megvalósulásaként a szerző–mű–hagyomány hármásáról áthelyezi a hangsúlyt a szöveg–diszkurzus–kultúra hármására. A hipertext elsősorban a narratív műfajokat érinti, ugyanis a lineáris rend megbontásának, viszonylagossá tételének elsősorban itt van értelme. A valódi hipertext esetében nem létezik egy történet, csupán olvasási módok léteznek. Az effajta olvasás egyértelműen szakít a „műegész” eszményével: a felhasználói hiperugrások révén a befogadó szerzői funkciót ölt magára. A tanulmány a hipertextek rendszerezését nem csupán a formai-szerkezeti jegyek alapján viszi véghez, hanem kialakítja a hipertextusok olvasásközpontú rendszerezését, ami az értelemképződést gátló és az értelemképződést lehetővé tevő kategóriákkal operál. A dolgozat feltérképezi az elektronikus közegben elkülöníthető olvasási eljárásokat, miközben a hipertexthez a koncentrikus olvasás fogalmát társítja, valamint felhívja a figyelmet, hogy a digitális olvasás a szövegbe zárt jelentések keresésétől és megértésétől a szabad asszociációkba való merülés felé tolódik el.

Kulcsszavak: hipertext, intertextualitás, digitális olvasás, olvasási módok, asszociáció.

Ha a szöveg fogalmát tágabb értelemben szeretnénk körbejárni, több meghatározás kínálkozik, közülük az egyik így hangzik: „A szöveg a kommunikáció nyelvi egysége, vagyis egy térben és időben jól körülhatárolható része, amely szerkezetileg és jelentésében viszonylagosan lezárt nyelvi produktum”

(Tolcsvai Nagy 2003, 245). A szöveg fogalma azonban az idő előrehaladtával újabb dimenzióval gazdagodott.

Az elektronikus írásbeliség emblemikus szövegszervező eljárása, illetve szövegtípusa a hiperszöveg (Golden 2009). A hipertext végtelenített számítógépes szövegvilág, amelyben a hivatkozásokkal újabbnál újabb kapcsolatot teremthetünk a kiinduló és összefonódó dokumentumokkal, hiszen az egyik szövegből a másikba átugorhatunk (Balázs 2005).

A nyomtatott szövegek fontos jellemzője a linearitás, ugyanis a papíralapú könyvek többségét az elejétől a végéig el kell olvasnunk, ha a tartalmukat meg szeretnénk ismerni. Ezzel szemben az elektronikus szöveg szerzteágazó, az egyes szövegrészeket asszociatív útvonalak köthetik össze (Zamfirache 2005). A felhasználó dönti el, melyik útvonalon szeretne továbbhaladni a sokközpontú, hálózatosan épülő szövegben.

A hipertext az adatintegráció és információközvetítés olyan módszere, amely a tudást a hagyományosan lineáris szövegstruktúra helyett a kognitív emberi gondolkodást hívebben tükröző nemlineáris, térbeli, hálózatos rendszerben helyezi el. A felhasználó aktívan közreműködhet a tudásbázis alakításában és formálásában. A szöveg építőelemeinek asszociatív láncolata valóban nem másolata, hanem működési módja az agyunknak. A hipertext nem a gondolkodásról ír, hanem maga a gondolkodás, önreferencialitásának és automatizmusának teljes spektrumával (Pethes 2001).

A modern és a posztmodern kor több filozófusának és írójának fejében születnek a számítógép megjelenése vagy használata előtt is virtuális hipergépezetek (pl. Derrida, Barthes, Foucault, Bahtyin). Roland Barthes szerint az ideális szöveget sok-sok hálózat alkotja, amelyek kölcsönhatást fejtenek ki egymásra, és egyik sem élvez köztük elsőbbséget. Nincs meghatározott iránya, bármelyik úton beléphetünk, és ezen utak közül egyiket sem lehet fő útvonalnak nevezni. Az irodalom intézményének fő jellemzője, hogy az olvasót tétlenségre, intranszitivitásra kárkoztatja, ezzel szemben Barthes szerint az irodalmi műnek az a célja, hogy az olvasó ne csak fogyasztója, hanem létrehozója is legyen a szövegnek. A barthes-i írható szöveg megvalósulása a hipertext, amely lehetővé teszi az információk tetszés szerinti összekapcsolódását, ugyanakkor nemcsak napjaink legkorszerűbb technikáihoz csatlakozik, hanem egyúttal a legrégebb íráshagyományokhoz is. Ez a szöveg a jelölők galaxisa, nem pedig a jelentettek struktúrája. A jelentés rendszerei ugyan megszállhatják ezt az abszolút plurális szöveget, de számuk soha nem korlátozható, mert a nyelv határtalanságán alapul (Barthes 1996).

Ez valójában a nyelvi jelentés pluralitásába, a nyelv kifejező erejébe vetett hit megnyilatkozása. Hihető és elhíhető, tudniillik bármely szöveg a befogadó számára más-más jelentést közvetít egy adott pillanatban.

A hipertext a szerző–mű–hagyomány hármasáról áthelyezi a hangsúlyt a szöveg–diszkurzus–kultúra hármására. A hipertext valójában feltölti a dokumentumot mint játékot, létrehozást és cselekvést. Előírja az írás és olvasás távolságának eltörlését (Szűts 2000). Petőfi S. János – aki szintén foglalkozott a hipertextus mibenlétével – megalkotta a lineáris, de kombinatorikusan organizált szöveg definícióját, melyet a hagyományos lineáris organizációval szemben az jellemez, hogy mind a kezdetre, mind az adott elrendezésű közbülső fázisok mindegyikére, mind a befejezésre több alternatíva közüli választási lehetőséget kínál (Petőfi S. 1996).

A hipertext elsősorban a narratív műfajokat érinti, ugyanis a lineáris rend megbontásának, viszonylagossá tételének elsősorban itt van értelme (Kappanyos 2004). A hipertextus megkérdőjelezi a történetet és az irodalom minden linearitásra épülő válfaját, megkérdőjelezi magát a narratív cselekmény eszméjét és annak Arisztotelész óta érvényben lévő modelljét (Landow 1996). Ez a fajta olvasás természetesen már a papíralapú szépirodalmi művekben is megjelent. Elég, ha csak Esterházy Péter prózájára gondolunk, amely a lineáris olvasás helyett az összefüggéseket kereső, újraolvasó, oda-vissza lapozgató olvasási módszert követi. Azaz minél élénkebb logikai-asszociatív együttműködést vár el. A lineáris történet-elbeszélés felbomlásának köszönhetően az olvasatok számtalan variánsa létezik.

A folyton változtatható elektronikus térben az íróknak új struktúrafogalomra van szükségük, azaz meg kell tanulniuk egyetlen zárt struktúra helyett lehetséges struktúrák struktúrájaként létrehozni szövegeiket (Petőfi S. 1996). Ilyen módon az így íródott szépirodalmi művek talán még inkább az emberi gondolkodás leképeződései lesznek.

Porkoláb Judit az irodalmi-költői szövegeket egy komplex hipertext struktúra részének tekinti, amely a modern információs technológia segítségével konstruktív módon felépíthető és folyamatosan bővíthető. A hipertext paradigma ebben a megközelítésben nemcsak a műalkotások befogadásához nélkülözhetetlen nyelvi és kulturális háttértudás egységes szemléletként való felfogását foglalja magában, hanem az ismeretek folyamatos gyűjtésére, az egyéni tudás folyamatos rendszerezésére és a már megszerzett tudás kreatív alkalmazására készletet (Boda–Porkoláb 2012). Így az olvasót állandó dinamikus tevékenységre és paradigmaváltásra ösztönzi.

Ugyanakkor a hipertext módszerre vonatkozólag örökérvényűnek tűnik, hogy a segítségével a szövegek állandóan visszaidézhetők, meghatározott szempontok szerint részekre bonthatók, a szavak kilistázása a konkordanciák segítségével rámutathat az írói, költői szóhasználatra. A kulcsszóhálózat kiépítése összehasonlításokra, szemantikai következtetések levonására ad lehetőséget (Boda–Porkoláb 2012). A hipertext ilyen módon alapvetően intertextuális rendszer, alkalmas az intertextualitás olyan módon történő előtérbe helyezésére, melyre a könyvben az oldalakhoz kötött szöveg nem képes. Lehetővé teszi, hogy explicitté, de nem feltétlenül toladóvá tegyük a hozzákapcsolt anyagokat, melyeket egy tanult olvasó talál az eredeti szöveg körül (Landow 1996). A linkek ezeket az intertextuális utalásokat (szövegeket) egy kattintásnyi távolságra, kézügyben tartják.

Gyakran a hipertext szöveg olvasása megáll a szöveggel való találkozás szintjén. Végtelen számú útvonalon juthatunk el egy adott passzushoz, vagyis végtelen addigi jelentéskonstrukciót írhatunk felül vele, és végtelen irányba haladhatunk tovább, azaz végtelen módon írhatjuk felül az adott passzus aktuális jelentését (Kelemen 2009). Mivel az ilyen szöveget már szinte nem is olvasni kell, hanem meg kell tapasztalni a működését, felmerül a kérdés, hogy ennek a műveletnek van-e még köze a klasszikus értelemben vett olvasáshoz. S ily módon az eddigi – hagyományosan elfogadott, a szakirodalomból már ismert – olvasástípusokon túl újabb kategóriák bevezetése válik indokolttá.

A hipertext szövegeket Szűts Zoltán három csoportba sorolja, melyek között nincsenek igazán szigorú határok, elég nagy az átjárhatóság: 1. a berekesztett hipertext, 2. a félig zárt hipertext szövegek (a beavatottak számára észrevehető utalásokkal), valamint 3. a szétmárt szöveg (a „valódi” hipertext gyűjtőhelye) (Szűts 2000). A hipertextualitás valójában nem más, mint a nyitott szöveg posztstrukturalista elképzelésének gyakorlati megjelenítése: ami a nyomtatásban mondhatni természetellenes, az természetessé válik az elektronikus médiumban, és ezt nem kell többé hangsúlyozni, mert meg lehet mutatni (Landow 1996).

Szűts Zoltán attól függően, hogy a dokumentum könnyen hozzáférhető-e, másolható-e, kinyomtatható-e, fix helyen található-e, linkelhető-e, valamint megváltoztatható-e, négy csoportra osztja azokat. Szerinte a 4. – a legmagasabb – szabadságfokú, decentralizált szöveget bárki átírhatja, magába a szövegbe is beleavatkozhat. Vagyis a hipertext létrehozza a szerző-olvasó fogalmát, amely a dokumentumok eredetiségének megállapításánál új megvilágításba helyezi a szöveg keletkezésének kérdését (Szűts 2000).

Tóth Barna úgy véli, akkor járunk el helyesen, ha a hipertextek rendszerézését nem (vagy nem csak) a formai-szerkezeti jegyek alapján próbáljuk véghezvinni, hanem figyelembe vesszük a szövegek közötti olvasási stratégiák

különbségét. Kialakítja a hipertextusok olvasásközpontú rendszerezését, azaz megkülönbözteti az értelemképződést gátló és az értelemképződést lehetővé tevő hipertext szövegeket (Tóth 2004). Mi magunk is érezzük, ha olvasóként a hiperszöveg magabiztosságot ad nekünk, vagyis az olvasói kihívást nem emeli leküzdhetetlen szintre, s mindettől eltérően azt is, ha csupán aktuális, pillanatnyi és meg nem ismételhető értelmezéseket kapcsolhatunk egy-egy szövegrészlethez a szöveg szövevényes volta miatt.

Tény, hogy az értelmezésre igényt nem tartó olvasási módról nem csupán a hipertexttel kapcsolatosan beszélhetünk; az abszurd és a dadaista művek olvasási stratégiája is ehhez hasonló. Ennek ellenére hiba volna, ha azt feltételeznénk, hogy a hipertextet egy hermeneutikus, ill. egy dekonstrukciós irányultságú olvasáselméleti kategóriába lehetne sorolni (Tóth 2004).

Az elektronikus tér újrafogalmazza a hivatkozások és allúziók megvalósulásának lehetőségeit. Egy adott szöveg nem csupán utalhat egy másik szövegre, hanem egyik szöveg behatolhat a másikba egészen addig, hogy látható intertextussá válik az olvasók szeme láttára (Petőfi S. 1996). Így elmosódik a határ író és olvasó között, a szöveg pedig egy sohasem befejezett, képlékeny, élő, intertextuális szöveggé változik.

Hogy milyen is az interneten szörföző olvasó? Erre a kérdésre is megpróbálhatunk választ adni. Szinte magunk elé is képzelhetjük.

A városban való lét ma és Benjamin korában, sőt Baudelaire korában is az utcán sokasodó betűk és a szimbólumok közti életet jelenti és jelentette. És a modern nagyváros mintájára az, amit ma internetnek nevezünk, olyan megalopolisz, ahol az olvasó flâneurként bolyonghat. Így a hipertext elmélete megpróbálja a benjamini flâneur allegorikus alakját kisajátítani magának. A flâneur allegorikus alakján keresztül a hipertext felhasználójához néhány jellemző tulajdonság kapcsolódik. Szabadság, vagyis függetlenség mindenfajta, mások általi navigációtól, kritikai gyakorlat, a talált tárgyak és szövegek átszellemesítésének képessége, valamint a pozitív önkifejezés a saját történet létrehozásán keresztül (Müllner 2004).

A szöveg alakulása különféle olvasói akciók következménye lehet, de mindaddig, amíg az olvasó nem válaszol egy billentyű lenyomásával vagy a mouse működtetésével, az adott epizód szövege megmarad hagyományos módon olvasandó, konvencionális prózaként a képernyőn. Ebben áll a nagy különbség a valódi hipertext és a nyomtatott irodalom között (Petőfi S. 1996). A hipertext világában valójában nem létezik egy történet, hanem olvasási módok léteznek, és minden olvasási mód a történet sajátos lefolyását idézi elő (hozza létre).

Az interneten szörföző vagy lubickoló felhasználó tehát hasonló Baudelaire flâneur költőjéhez, valójában a szövegeket átszellemesítő olvasó-felhasználó alaköltése. Ez a kisajátító képesség, legalábbis a hipertext-diskurzus és a posztmodern elméletek szerint, magának a technológiának, tehát a hipertextnek köszönheti működőképességét, a hipertext interaktivitásra serkentő struktúrájának, amelyben az ulmeri osztályozás szerint a „séma” dominál, és nem a történet vagy a „kifejtés”; a séma lényegi formája pedig a kollázs (Müllner 2004).

Ez a kollázs az olvasó határtalan alkotásának, kreativitásának kifejeződése, megnyilvánulása. Az előzmények alapján felmerül a kérdés, hogy milyen módon változtatja meg az olvasó fogalmát a hipertextus, s ennek megfelelően milyen olvasási módokat implicál. Milyen látásmódot, útkereső magatartást kíván az olvasó részéről?

A világháló hipermediális közegében végzett olvasás egyértelműen szakít a „műegész” eszményével. A felhasználói hiperugrások ugyanis felülírnak mindenféle szerzői szándékot. Az olvasás így előálló fragmentalitása emlékeztet a televíziós távirányítóval való kapcsolgatás (zapping) esetére, ugyanis a befogadó mindkét esetben bizonyos szerzői funkciókat ölt magára (Golden 2009). Ugyanakkor a böngészés minden fajtája a kreatív asszociációra épül. A hálózatos struktúra a heurisztikus információkeresést teszi lehetővé (Sütheő 1997). Ennek az újabb olvasási módnak megfelelően az olvasástanítás módszertanának új részterületekkel kell gazdagodnia. Ki kell terjednie az információ felkutatására és dekódolására (szöveges és multimediális tartalmak esetében) is, sőt az információk értékelésére is.

Önmegfigyeléssel, de tudományos megközelítés által is megállapíthatjuk, milyen módon mozgunk a hipertextek világában. Konstatálhatjuk, hogy az elektronikus közegben elkülöníthető olvasói eljárások elég jól megfeleltethetők a könyvkultúrában ismeretesknek: 1. lapozgatás (browsing); 2. átfutás (scanning); 3. funkcionális olvasás (mining); 4. ismeretszerző, ill. szórakozási célú olvasás (reading) (Tóth 2002).

Ezek az eljárások – a szövegértő olvasás sajátos elemeiként – megfelelő sorrendben és időrendben alkalmazva a szöveg mélyebb megértését teszik lehetővé. Ahogy a könyvkultúrában, úgy a digitális szövegek világában is a jelentésrétegek felfejtésében játszanak lényeges szerepet.

Egy konkrét szöveg olvasásakor az olvasó tevékenysége olyan skálán mozog, amelynek egyik végpontját a szövegbe zárt jelentések keresése és megértése

jelenti, a másikat pedig a szabad asszociációkba való merülés képviseli. A lábjegyzeteket tanulmányozva elkalandozhatunk, távol a központi szövegünktől (mainstream), ám előbb-utóbb visszatérünk (Szűts 2000). Az internetes kommunikáció során bármelyik pillanatban megtörténhet, hogy beszüremlik az aktuális olvasatba egy másik olvasat vagy egy másik szöveg, amelyet szintén el kell olvasni. Ezt pedig már semmiképpen sem nevezhetjük elmélyült olvasásnak.

Hogyha a könyvkultúra által kialakított olvasói, befogadói szokásokat lineáris olvasásnak nevezzük, akkor az új technológiák használata során megjelenő újfajta információszerzési eljárást koncentrikus olvasás kifejezéssel jelölhetjük (Golden 2009). Emiatt az elektronikus térben érvényesülni akaró szövegeknek a nyomtatott szövegeknél jóval nagyobb sűrűsége kell törekedniük. Ez a sűrítő, tömörítő technika bizonyos értelemben például szolgálhat a szövegalkotást, szövegstrukturálást tanulók számára.

Az elektronikus térben az olvasói magabiztosságot és egyben az „értelme-képző” olvasást elősegítik:

1. a szövegben lévő mnemotechnikai (stilisztikai-retorikai, de nem poétikai) eszközök;
2. a narrációnak, a cselekménynek viszonylagos egyszerűsége, követhetősége;
3. a lexiák közötti kapcsolat erősségének és típusának azonossága, vagy nem túl különböző volta, ebből adódóan a lexiák, ill. passzusok viszonylagos hierarchiája;
4. a technikai navigációs eszközök megléte;
5. a szövegen belüli kohéziós eszközök erőssége, beláthatósága, és az ezt szem előtt tartó olvasási struktúra implikálása;
6. a lexiák ill. passzusok korlátozott száma, a szerkezeti bonyolultság kerülése (Tóth 2004).

A stabil értelme-képződés akkor (abban az esetben) lehetséges, ha a szöveg rendelkezik olyan stilisztikai, retorikai vagy technikai megoldásokkal, amik elősegítik az olvasó eligazodását a szövegben (ezáltal lehetővé teszik az értelme-képzést, vagyis az olvasást, és megfékezik az olvasó dezorientációját).

A linkekkel ellentétben a transztextualitás „működése” sok esetben – különösen a jelöletlen allúziók esetében – az olvasói kompetencián múlik: a megfelelő ismeretek híján az olvasat szegényesebb lesz egy jelentős motívumláncolat összefüggéseivel. A linkek, a „termést hozó szavak”

viszont mindig jelöltek a hipertextes dokumentumban, a célszövegek meghívhatósága független az olvasó műveltségbeli jártasságától. Ezért igen alkalmas a hipertextes forma az intertextualitás technikáit sűrűn alkalmazó szépirodalmi szövegek feldolgozására, ahol a szövegbe kódolt utalásokat linkek segítségével explicitté téve azok a kevésbé kompetens olvasó számára is érthetőek lesznek. [...] Az allúzió lehetséges pluralitásával szemben a link mindig csak egyetlen irányba vihet; segítségével csupán egyetlen, előre meghatározott lexiára juthatunk. A transztextualitás azonban esetenként magában hordozza azt a lehetőséget, hogy az asszociáció több, olykor akár egymástól független szövegek felé induljon el: egy-egy toposz használata révén több szöveg, ill. ezek egész kapcsolatrendszerének kontextusba emelését eredményezheti (Szűts 2000).

Elég, ha csak Esterházy Péter szövegeire gondolunk, melyekben vendégszövegek, jelölt/jelöletlen idézetek sora jelenik meg. Ilyenkor felmerül a kérdés, a szövegek intertextuális potenciálját felmérve, hogy vajon egyes kortárs szövegeket nem a korábbi évszázadok irodalmát olvasó szövegekként kell-e értelmezni, ugyanis a művekben megjelenő szereplők gyakran maguk is olvasók.

Ebben az esetben intertextuális olvasás történik, szövegek közötti kapcsolatok keresése kereszthivatkozások által, több irodalmi szöveg kapcsolatának keresése egy asszociációs vonalon haladva; a háttérben meghúzódó didaktikai célzattal.

A pedagógiai gyakorlat során ugyanezt a jelenséget tapasztalhatjuk meg, amikor irodalmi szöveg, például a mesterszonett sorai (egy-egy szonett kezdősoraiként), valamint hang- és képanyag, videó, esetleg narratív szöveg alapján „rekonstruálják” a tanulók az eredeti szonetteket. A „segédanyagok, segédletek” képzeteket, érzéseket, gondolatokat generál(hat)nak, s mindebből újabb költemények, szövegek szülehetnek.

Ugyanakkor irodalomórán ppt-kiterjesztésű fájl, dokumentum alapján egy-egy költő életrajzának elkészítése történhet, adatlapszerű életrajz átalakítása szövegeggé. Vagyis újra – mint az előzőekben is – összekapcsolódik a szövegértés és -alkotás képességének fejlesztése.

Irodalom

- Balázs Géza. 2005. Az internetkorszak kommunikációja. In *Az internetkorszak kommunikációja*, szerk. Balázs Géza–Bódi Zoltán. 25–57. Budapest: Gondolat–INFONIA.
- Barthes, Roland. 1996. A szöveg öröme. In *A műtől a szöveg felé*. 67–74. Budapest: Osiris Kiadó.

- Boda István Károly–Porkoláb Judit. 2012. *Hipertext paradigma a szövegtanban és a stilisztikában*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó
- Golden Dániel. 2009. Az elektronikus olvasás mintázatai. *Információs Társadalom* 9 (3): 85–93.
- Kappanyos András. 2004. A hipertext. *Helikon* 50 (3): 301–312.
- Kelemen Erzsébet. 2009. A számítógép és az irodalom. *Információs Társadalom* 9 (1): 47–63.
- Landow, George P. 1996. Hypertextuális Derrida, posztstrukturalista Nelson? <http://www.artpool.hu/hypermedia/landow.html> (2014. dec. 2.)
- Müllner András. 2004. Teknősbéka-sétáltatás. *Jelenkor* 47 (9): <http://www.jelenkor.net/archivum/cikk/615/teknosbeka-setaltatas> (2014. dec. 18.)
- Pethes, Nicholas. 2001. Az elnémulás iróniája. Farkas Péter Gólem című regényesszéje. Szöveg önmaga végéről. *Magyar Lettre Internationale* 40. <http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre40/pethes.htm> (2014. dec. 12.)
- Petőfi S. János. 1996. A hipertextuális irodalom a perszonal computer elterjedt alkalmazásának korszakában <http://www.jgytf.u-szeged.hu/~vass/szemm082.htm> (2014. dec. 2.)
- Sütheő Péter. 1997. Hipertext az információs szolgáltatásban. *Tudományos és Műszaki Tájékoztató* 44 (6): 207–211.
- Szűts Zoltán 2000. A hypertext <http://magyar-irodalom.elte.hu/vita/tszz.htm> (2014. dec. 5.)
- Tolcsvai Nagy Gábor. 2003. A szöveg. In *A magyar nyelv kézikönyve*, szerk. Kiefer Ferenc. 245–256. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Tóth Barna. 2004. Hipertext olvasás. http://www.interment.de/farkaspeter/golem/hipertext_olvasas.pdf (2014. nov. 25.)
- Tóth László. 2002. *Az olvasás pszichológiai alapjai*. Debrecen: Pedellus Tankönyvkiadó
- Zamfirache, Iris. 2005. Enciklopédia és virtualitás. *Világosság* 46 (9): 69–74.

STRATEGIES FOR READING DIGITAL TEXTS

This study focuses on hypertext, which arranges knowledge into a non-linear, spatial, net-like system instead of the traditional linear, textual one, because the former better reflects cognitive human thinking. As Barthes' writerly text manifests itself, the emphasis shifts from author–work–tradition onto text–discourse–culture. Hypertext appears mainly in narrative genres, since disrupting or relativizing the linear order makes most sense in exactly these text types. When we speak of real hypertext, there is not a single story but there are different ways of reading instead. This kind of reading has nothing to do with the traditional idea of a work being "an authorized, final product": by way of hyperjumps, the reader becomes a scriptor, taking an active part in producing

the text. The study systematizes hypertexts based not only on their formal-structural features but also based on the ways of reading and differentiating between two kinds of reading: those enabling or preventing concept-formation, due to the presence or absence of orientational skills. Digital texts enable the reader to become a scriptor, i.e. to immediately use, supplement and modify the text. Consequently, in the era of electronic-digital media, teaching reading cannot just be showing how to interpret alphabetical writing. The paper maps the various reading strategies used in electronic media, linking the concept of concentric circles reading strategy to hypertext, and calls attention to the phenomenon that digital reading is shifting from searching and interpreting meaning hidden in texts towards free associations.

Keywords: hypertext, intertextuality, digital reading, ways of reading, association.

STRATEGIJE ČITANJA DIGITALNIH TEKSTOVA

U fokusu rada se nalazi hipertekst koji znanje ne postavlja na tradicionalan, linearan način, već ga postavlja u nelinearnu strukturu koja bliže opisuje čovekovo kognitivno razmišljanje. Kao realizaciju Bartovog pisanog teksta, hipertekst sa trojstva autor–delo–tradicija akcenat stavlja na trojstvo tekst–diskurs–kultura. Hipertekst prvenstveno dotiče narativne žanrove, naime, rastavljanje linearnog teksta. Isticanje njegove relativnosti tu ima najviše smisla. U pravom hipertekstu ne postoji jedan događaj, već postoje samo načini čitanja. Ova vrsta čitanja nedvosmisleno raskida sa načelom „celokupnog dela“. Korisnici putem „hiperskokova“ dobijaju autorsku funkciju. Studija sistematizaciju hipertekstova ne vrši samo na osnovu forme i strukture, već stvara sistematizaciju čitanja hipertekstova koja operiše kategorijama sprečavanja i omogućavanja smisaonog maštanja u zavisnosti od postojanja ili nepostojanja sredstva orijentacije. Digitalni tekstovi daju čitaocu mogućnost da postane tvorac teksta i tako ga odmah koristi, dopuni ili izmeni. Iz svega navedenog sledi da u eri elektronsko-digitalnih medija podučavanje čitanja ne može da se ograniči samo na usvajanje alfabeta i razumevanje pročitanog. Studija opisuje procese čitanja u elektronskim sredinama, dok uz hipertekst dodaje pojam „koncentričnog čitanja“, te ističe da se digitalno čitanje, sa traženja značenja u nekom tekstu, pomera prema zaranjanju u slobodne asocijacije.

Ključne reči: hipertekst, intertekstualnost, digitalno čitanje, načini čitanja, asocijacije.